

Een biografie herschreven

Michiel van Kempen: Pionier en rebel; het leven van Albert Helman (1903-1996)

door Wim Rutgers

Toen ik mijn jongste kleinzoon vroeg wat hij van een boek vond dat hij voor school moest lezen, was zijn commentaar: dat had die schrijver ook wel veel korter kunnen zeggen. Ik lees het 352 pagina's tellende boek van Michiel van Kempen: *Pionier en rebel; Het leven van Albert Helman (1903-1993)*. Het is de sterk ingekorte herschrijving van zijn biografie van 2016: *Rusteloos en overal; Het leven van Albert Helman*, die niet minder dan 863 pagina's telde. Is Michiel van Kempen er in geslaagd het leven van Helman 'veel korter' te vertellen?

De inkorting van 863 naar 352 pagina's – meer dan vijfhonderd in totaal - betreft vooral de paratekst. "Wie de exacte bron van een citaat wil weten of wie behoefte heeft aan veel meer details kan in de grote biografie terecht. Hier dus geen 75 pagina's voetnoten, geen uitgebreide bibliografieën, lijsten van pseudoniemen, geïnterviewden, medewerkers en geraadpleegde archieven: die zijn allemaal in de andere versie te vinden. Ook van een omvangrijk register is hier afgezien," aldus in het woord 'Vooraf'. Dat scheelt in totaal niet minder dan ruim tweehonderd pagina's. De tekstuele inkorting is daarmee gereduceerd tot nagenoeg driehonderd bladzijden – nog steeds een aanzienlijk aantal. De hoofdstukken 16 en 17 zijn tot één hoofdstuk samengevoegd, met de grootste inkorting van nagenoeg twee-derde deel.

Leesbaarheid

Laat ik allereerst opmerken dat de originele versie van de biografie - dankzij de uitvoerigheid en niet ondanks - die uitgebreide vorm zeer leesbaar was. Ik heb er bij de publicatie ervan in 2016 in het AD verslag van gedaan. Maar ook deze sterk ingekorte versie heeft zijn leesbaarheid behouden. Voor de aanhangers van de *slow reading beweging* zal de originele vorm de voorkeur hebben; voor andere lezers de ingekorte vorm dank zij twee tegengestelde principes: het principe van *kill your darlings* én het principe van *save your darlings* in andere tekstfragmenten. Michiel van Kempen bewandelt hierbij evenwel een tussenweg die als *select your darlings* gekarakteriseerd kan worden: laat zoveel

mogelijk minder essentiële citaten weg maar geeft daarmee de belangrijkste juist meer aandacht. Laat ik opmerken dat in beide boeken het aantal woorden per pagina nagenoeg gelijk is.

Kill your darlings

Het principe van *kill your darlings* wordt vooral toegepast door het weglaten van extra uitweidingen en citaten. Laat ik het eerste hoofdstuk over de jeugd jaren van Albert Helman als voorbeeld geven. Het origineel telt 37 pagina's waarvan er in de herschrijving 21 zijn overgebleven: een inkorting van zo'n veertig procent. Het origineel wordt nauwkeurig gevolgd, zoals dat ook in alle overige hoofdstukken het geval zal zijn overigens. De geboorte op 7 november 1903 wordt in beide versies uitvoerig verteld, maar bijzonderheden omtrent de sociaal-economische en politieke toestand van het geboorteland en zijn hoofdstad worden sterk ingekort, evenals sommige bijzonderheden van de vroegste familiegeschiedenis. 'Pionier en rebel' volgt de hoofdlijnen van het 'Rusteloos en overal' getrouw, maar het zijn vooral uitweidingen en uitvoerige citaten die worden overgeslagen. Dat levert een enigszins strakkere tekst op dan het origineel.

Save your darlings

'Rusteloos en overal' is allereerst een literaire biografie, wat in 'Pionier en rebel' wordt gehandhaafd. En zelfs versterkt. Citaten worden weggelaten volgens het ene principe of gehandhaafd volgens het tweede. Zo wordt in het eerste hoofdstuk evenals het volledige citaat van een gedicht helemaal weggelaten, maar begint het tweede hoofdstuk met een lang citaat als sprekend voorbeeld van de 'allereerste tekst die Lou Lichtveld ooit publiceerde onder de naam waarmee hij het bekendst zou worden: Albert Helman. Ook het debuut wordt voorzien van een lang citaat uit een lovende recensie.

Niet direct met de literatuur verband houdende gegevens; zoals bijvoorbeeld de relatie met Van der Meer de Walcheren en een relatie met Otto van Rees en diens vrouw worden sterk ingekort, waarna vervolgens het vroegste proza:

Mijn aap schreit wel veel aandacht krijgt

Select your darlings

Voor het derde principe, *select your darlings*, heb ik naar het hoofdstuk over Lou Lichtvelds tumultueuze ministerschap in het Suriname van 1949-1951

gekeken. Ook hier worden soms aanzienlijke tekstdelen weggelaten in een woordbesparing die eveneens zo'n veertig procent bevat. Een algemene achtergrondbeschouwing over de 'Surinaamse letteren' is verdwenen, evenals een reis naar Nederland en diverse citaten over zijn conflict met dokter Van Ommeren en de Nederlandse pers aandacht voor het conflict. Maar onderwerpen als onderwijs, de taalpolitiek en de aanvaring daarbij met Jan Voorhoeve, en Papa Koenders met diens *Foetoe-boi* krijgen volop aandacht.

Deze kleine steekproeven tonen aan dat Michiel van Kempen bedachtzaam heeft ingekort. Niet met de geen bijzonderheden ontziende 'kaasschaaf' maar selectief met het centrale belang van de literaire biografie als vertrekpunt – en resultaat.

'Rusteloos en overal'

Albert Helman, 'rusteloos en overal' als zijn leven was, werd geboren en getogen in Suriname, vertrok op 18-jarige leeftijd naar Nederland en zwierf vervolgens over de wereld: in Spanje tijdens de grote Burgeroorlog in de jaren dertig; daarna in Mexico en tijdens de Tweede Wereldoorlog weer in Nederland; daarna naar Suriname en naar Washington, in Italië en Tobago ... en ook op de eilanden Beneden en Boven de Wind.

Een jaar na de Tweede Wereldoorlog reisde Helman naar Suriname, maar hij was er slechts kort en vertrok al na een maand voor een grote rondreis naar de zes Nederlands Antilliaanse eilanden. Van Kempen karakteriseert de reis als een 'staatsbezoek', want hij werd er met alle eerboden ontvangen: Op Aruba kreeg het twee 'erelidmaatschappen' van de Vereniging Suriname en de Sociedad Bolivariana. Op Curaçao was hij gast van de daar gevestigde Surinaamse sociaal-culturele vereniging JPF bij de op het eiland wonende Surinamers. Hij ontmoette er ook de arts Chris Engels (Luc Tournier) en droeg bij aan diens tijdschrift *De Stoep*, maar hij sprak en las ook Pierre Lauffer en in later jaren, tijdens latere bezoeken, eveneens veelvuldig Cola Debrot toen die vanuit Nederland weer op Curaçao was neergestreken.

Pionier

Albert Helman verzorgde op de eilanden op verzoek tal van lezingen. Met succes, als pionier van een nieuwe visie, zoals in de voordracht 'Invloed van

West-Indië op de Nederlandse letterkunde'. In het werk van Cola Debrot, Rudie van Lier en hemzelf ontwaarde hij 'ironische speelsheid en het kritisch vermogen van een zeer eigen vorm: 'Een spotten met de ernst die een uitdrukking is van hoger ernst'. De pers deed er uitgebreid verslag van en Helman wist met zijn retorische trucjes zijn publiek voor zich te winnen. Maar niet overal. Op Sint-Maarten gaf Helman voor zo'n tweehonderd aanwezigen een lezing over 'The meaning of dreaming', "maar die waren al gauw in dromenland, volgens Helman omdat het niveau te hoog lag."

Rebel

Op Bonaire maakte de pionier plaats voor de rebel toen Helman voor de vereniging Unitas het Papiamentu primitief noemde en karakteriseerde als een 'ten onder gang gedoemde reductie-taal'.

Veertig jaar later zal hij in een interview gedurende het in 1986 gehouden grote Cola Debrot symposium waar hij een van de deelnemers was, nogmaals toen hij de invoering van het Papiamentu in het onderwijs 'een heilloze weg' noemen 'omdat het geen volwaardige cultuurtaal is'. Hier miste de rebel het gevoel voor actualiteit volledig. De tijd had tussen 1946 en 1986 op de eilanden met zijn *Dertig mei 1969* en de *Status aparte* niet stil gestaan.

In 1946 had Albert Helman over zich zelf en zijn schrijvende evenknie Cola Debrot geschreven met hun tweërlei specifieke plaats in de Nederlandse literatuur. In 1986 plaatst hij tijdens het Debrot-symposium in de vijfde kwartier durende lezing *Cola Debrot als homo Caribensis* volgens Michiel van Kempen zichzelf en Cola Debrot in het 'Caribische spectrum vijf eeuwen geschiedenis van het gebied en de literatuur van zowat alle landen en eilanden, met een eindeloze reeks auteursnamen'. Albert Helman besloot zijn lange lezing met de vermelding van een collega "romanschrijver en dichter die midden uit zijn omvangrijke literaire werkzaamheden werd geroepen om op hoge regeringsfuncties en als diplomaat zijn land gedurende vijftien jaren van dienst te zijn', maar 'na zijn plicht produceerde hij meer dan ooit. Ook dit 'overleven' stempelt hem evenals Debrot tot een echte 'homo Caribensis.'" Albert Helman bedoelde daarmee uiteraard zichzelf.

Michiel van Kempen: *Pionier en rebel; Het leven van Albert Helman (1903-1996)*

Haarlem - Uitgeverij In de Knipscheer, 2022

352 pagina's. ISBN 978 – 94 – 93214 – 60 – 6

www.indeknipscheer.com

Bron: *Antilliaans* Dagblad, 9 april 2022